

چرا برداشتن گام سوم ضرورت دارد

خرید زمان به وقت پاریس

احتمالا ۱۴ شهریورماه موعد گام سوم ایران خواهد بود، گامی که پیش‌بینی‌های می‌گویند جدی‌تر و محکم‌تر از دو گام قبلی خواهد بود و اگر برداشته شود احتمالا ضربه جدی‌تری به برجام وارد خواهد کرد. البته روز جمعه شانزدهمین گزارش آژانس بین‌المللی انرژی اتمی منتشر شد و تایید کرد ایران به گام اول و دوم خود در مسیر کاهش تعهدات برجامی عمل و از سقف‌های تعیین‌شده در این توافق عبور کرده است.

از ۱۶ تیرماه تا به امروز که این گزارش به رشته تحریر درآمده، اروپایی‌ها به‌صورت جدی‌تری نمایش یک‌سال گذشته خود را تکرار کرده‌اند و نشان داده‌اند می‌خواهند موثر واقع شده و تحرک قابل‌توجهی برای جلوگیری از فرو ریختن برجام داشته باشند؛ در مردادماه دیوار کمیسیون مشترک برجام را تشکیل داده‌اند و محمدجواد ظریف را

چندبار برای گفت‌وگو دعوت کرده‌اند، آنها البته با وجود این رازینی‌های گسترده، نتوانسته‌اند رضایت آمریکایی‌ها را برای کوتاه‌آمدن از تحریم‌های خود کسب کنند و زمینه‌ساز شرایطی باشند که در آن ایران از ادامه مسیری که در برداشتن گام‌های ۶۰ روزه اتخاذ کرده، کوتاه بیاید. در ایران البته تلاش‌های زیادی از جانب دولت و حامیان آن برای تعامل با اروپایی‌ها و یافتن راهی برای رسیدن به نقطه مطلوب صورت گرفته و حتی پالس‌هایی برای دیدار با رئیس‌جمهور آمریکا نیز صادر شده اما این اقدامات نیز باعث نشده منافع ایران به‌صورت حداقلی ذیل آن تعهدی که اروپایی‌ها در برجام داده‌اند تامین شود، از این‌رو به‌نظر می‌رسد احتمالا در روزهای آینده شاهد برداشته شدن گام سوم ایران خواهیم بود.

مواضع متناقض، پاشنه‌آشیل گام سوم

اگر بدانیم که به جلسه‌ای بروم و با کسی ملاقات کنم که در نتیجه کشور آباد شده و مشکلات مردم حل می‌شود، دریغ نمی‌کنم. این جمله روحانی را باید یکی از جنجالی‌ترین مواضع او در هفته‌های اخیر دانست؛ اظهاراتی که تقریبا همه محافل سیاسی هم‌زمانی مطرح شدن‌شان با تحولاتی را که در پاریس رقم می‌خورد نوعی پالس اعلام آمادگی برای مذاکره مستقیم با رئیس‌جمهور آمریکا تفسیر کردند. تفسیری که انگار پریبراه هم نبود و مکرون پس از دیدار دو جانبه با ترامپ اعلام کرد «شرایط برای دیدار روسای جمهوری ایران و آمریکا فراهم شده است.» پالس روحانی اما کافی بود تا ترامپ فرصت را برای زدن آشبار در زمین ایران مغتنم بشمارد و تاکید کند «آنها باید خوب بازی کنند، آنها نمی‌توانند آن کارهایی را که می‌گویند می‌خواهند انجام بدهند، انجام دهند، چون اگر این کار را نکنند با نیروی واقعا خیلی خشنی روبه‌رو خواهند شد.» رئیس‌جمهور آمریکا با بیان اینکه «به دنبال دستیابی به تضمینی هستیم که ایران به سلاح هسته‌ای دست پیدا نکند»، تصریح کرد: «ما می‌خواهیم ایران موشک‌های بالستیک نداشته باشد.» ترامپ به بنده‌های غروب برجام هم اشاره کرد و گفت «ما می‌خواهیم توافق طولانی‌مدت‌تری با ایران داشته باشیم» و البته تصریح کرد «ما می‌خواهیم ایران موشک‌های بالستیک نداشته باشد.» او این را هم گفت که براساس توافقات صورت گرفته، پولی به تهران پرداخت نمی‌شود و «در صورتی که ایران به دنبال سلاح هسته‌ای باشد، با قدرتی شدید مواجه خواهد شد.»

هرچه هست به‌نظر می‌رسد بیش از هر چیز، پالس اشتباه در تهران در فاصله چند ساعت زمینه‌ساز تهدید رئیس‌جمهور آمریکا در پاریس شد؛ اتفاقی که البته در کمتر از ۲۴ ساعت مقامات ایرانی از رئیس‌جمهور گرفته تا وزیر امور خارجه و سخنگوی دولت و... را برای رفع و رجوع کافی که داده شده به سیدمحمدحسین ملانک، دیپلمات و سفیر سابق ایران در چین و سوئیس در گفت‌وگو با «فرهیختگان» شرایط سیاسی در فاصله چند روز مانده به گام سوم ایران در مسیر کاهش تعهدات هسته‌ای خود را بررسی کرد. وی با اشاره به اظهارات روز جمعه فدریکا موگرینی درباره اینستکس و زمانبر بودن فعال‌شدن آن توضیح داد: «از دیدگاه بنده فعلا اینستکس ظرفیت اجرایی برای اقناع ایران را ندارد و در فرصت باقی‌مانده تا گام سوم نیز نخواهد توانست تغییری در شرایط ایجاد کند. از این‌رو معتقدم ایران گام سوم خود را برمی‌دارد و اجرای بخش دیگری از تعهدات هسته‌ای‌اش را تعلیق خواهد کرد.»

اروپا برای تحقق خواسته‌های ایران در برجام نیاز به مجوز آمریکا دارد

ملانک ادامه داد: «شواهد و قرائن نشان می‌دهد اساسا هیچ راهکاری برای اینکه گام سوم ایران متوقف شود وجود ندارد، این هم به این مفهوم است که ایران تصمیم خود را برای برداشتن گام سوم اتخاذ کرده است. اروپایی‌ها نمی‌توانند مطالبات و خواسته‌های ایران را محقق کنند، آنها قادر نیستند در کاهش تحریم‌ها و مساله فروش نفت ایران قدم موثری بردارند. همچنین آنها قادر نیستند در زمینه روابط بانکی که استفاده اصلی آن بازگشت ارز حاصل از فروش نفت خواهد بود، گام موثری را بردارند.»

وی در پاسخ به سوالی درباره کم و کیف اقدامات فرانسه برای پیدا کردن راهی به‌منظور مجاب کردن ایران جهت ادامه انجام تعهدات برجامی خود، اروپا را ناتوان در اجرا از زبان‌های کرد و گفت: «اروپایی‌ها برای اجرای مطالبات ایران باید از آمریکایی‌ها مجوز داشته باشند یا حداقل اینکه آمریکا را راغب و علاقه‌مند به تعامل و یافتن راهی برای مذاکره با تهران ببینند، از این‌رو وقتی چنین امکانی وجود ندارد، پس اروپا و به‌خصوص فرانسوی‌ها هم از اجرای هرگونه اقدامی ناتوان هستند. در این میان بحث این نیست که آنچه از دست اروپا برمی‌آید انجام دهد، بلکه همان‌طور که موگرینی بر آن تاکید کرده، باید مسیری طی شود که در چارچوب برجام اقدامات انجام و منافع ایران تامین شود نه اینکه اقدامی خارج از این متن و توافق مذاکره‌شده آغاز شود.»

تغیلا انداخت، روحانی صبح روز بعد تصریح کرد عکس‌گرفتن ترامپ با او آن هم در یک قاف در عالم واقع امکان‌پذیر نیست و البته یک تبصره آورد و گفت مگر در شرایطی که تحریم‌ها برداشته و به ملت ایران احترام گذاشته شود. ظریف هم گفت مذاکره مستقیم در هر شرایطی حتی بازگشت آمریکا به برجام منتفی است. همه اینها در حالی است که اظهارات گاه و بیگاه مردان دستگاه دیپلماسی مبنی بر مهیا بودن میز مذاکره و امکان بازگشت آمریکا به آن در چارچوب برجام، فضایی را ایجاد کرده بود تا رئیس‌جمهور آمریکا در همان روزها بگوید تمایل چندانی به مذاکره با ایران ندارد و این طرف ایرانی است که مشتاق‌تر است. سفر غیرمنتظره ظریف به فرانسه برای گفت‌وگو درباره بسته پیشنهادی‌ای که گفته می‌شد مذاکره بر سر برنامه موشکی از آن حذف شده و البته تاکید ظریف مبنی بر اینکه پیشنهادهای مکرون در مسیر درست قرار گرفته. در کنار تاکید مکرون بر اینکه همه پیشنهادهای پیش از این با ترامپ هماهنگ شده است هم بستر مناسبی را برای ترک تازی رئیس‌جمهور آمریکا فراهم آورد.

در چنین شرایطی انکار گفته‌های پیشین و توسل به مکانیسم ماله و وارانه تعبیر و تفسیرهای خیالی برای آنها، صورت‌مساله را تغییری نمی‌دهد و بیش از هر چیز موقعیت ایران را در آستانه گام سوم کاهش تعهدات هسته‌ای، متزلزل می‌سازد. به هر ترتیب ما در آن سوی میدان با بی تجربه‌ها مواجه نیستیم و واکنش و نقل‌قولی از سوی مقامات دولتی پیام‌های مشخصی را برای آنها به‌همراه دارد؛ پیام‌هایی که شاید بدترین شان تناقض مواضع در تهران و موضع‌گیری‌های سینوسی از سوی مقامات ایرانی باشد. موضع‌گیری‌هایی که احتمالا باعث می‌شود گام سوم چندان جدی تلقی نشود و هزینه چانه‌زنی بر سر آن در نگاه طرف غربی تنزل یابد.

۱۵ میلیارد دلار معادل فروش یک سال نفت ایران به چین و هند است

این کارشناس مسائل بین‌المللی در ادامه گفت‌وگوی خود اشاره‌ای هم به اخبار منتشرشده درباره پیشنهاد ۱۵ میلیارد دلاری به‌منظور ایجاد اعتبار خرید برای ایران کرد و توضیح داد: «این رقم پنج تا ۱۵ میلیارد دلار مربوط به کف میزان خرید نفت کشورهای چین و هند از ایران است. یعنی اگر در طول یک سال این دو کشور از ایران البته در کف میزان خود نفت خریداری کنند، با قیمت امروز نفت ایران رقم چیزی حدود ۱۵ میلیارد دلار خواهد شد، یعنی خرید نفت برای یک سال و روزانه حدود ۷۰۰ هزار بشکه. پیشنهاد شده که این رقم در اختیار اینستکس قرار بگیرد و امکان واردات کالا هم به تهران فراهم شود، اما تا به امروز شواهدی بر امکان تحقق آن دیده نشده و بعید است که در فرصت باقی‌مانده این مسیر به نتیجه برسد.»

وی با بیان اینکه اجرای وعده ۱۵ میلیارد دلار از نظر تئوریک شدنی است اما در حوزه عمل و اجرایی به‌دلیل مشکلات سیاسی، تحقق آن با اما و آگاهی‌ها همراه است، تاکید کرد: «امروز چین و هند هرچند با دردر سر اما به‌صورت مخفیانه نفت ایران را خریداری می‌کنند، در این میان اگر آمریکا بخواهد اجازه این اتفاق را بدهد و چین و هند از ایران به‌صورت رسمی نفت وارد کنند، آنگاه پیام سیاسی نامناسبی برای این کشور به‌دنبال خواهد داشت. پیام، پیام عقب‌نشینی از بخشی از فشارها و تحریم‌های سخت و سخت این کشور علیه ایران خواهد بود و در این شرایط آمریکا آن را به صلاح خود نمی‌داند.»

ملانک با بیان اینکه گاهی شرایط به گونه‌ای پیش می‌رود که یک کشور از تصمیمات نابجای خود قدری عقب بنشیند و آن رفتار را تغییر دهد، گفت: «هرچند به‌نظر می‌رسد امروز آمریکا باید از رفتار اشتباه خود دست بردارد، اما امروز و حداقل تا چند روز آینده که گام سوم ایران برداشته خواهد شد، چنین شرایطی محقق نمی‌شود.»

وی در پایان با اشاره به اینکه ایران تصمیم خود را برای برداشتن گام سوم گرفته است، گفت: «تهران مصمم به برداشتن گام سوم است و دلیل آن هم این است که به این جمع‌بندی رسیده که با برداشتن این گام خواهد توانست پتانسیل لازم برای تغییر در شرایط و بازشدن مسیر برای رسیدن به مطالبات و نیازهای خود را فراهم کند.»

۱۶ ماه برای عملیاتی شدن اینستکس کافی نیست؟

اولین معاملات اینستکس هنوز به اتمام نرسیده است و زمان بسیار زیادی می‌برد. این را فدریکا موگرینی، مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا می‌گوید، آن هم درست یک‌ماه و نیم بعد از اولین باری که او رسماً اعلام کرد اینستکس عملیاتی شده و تعدادی از کشورهای اروپایی علاقه‌مند به پیوستن به این سازوکار مالی هستند. از همان روزی که آمریکا از برجام خارج شد اروپایی‌ها برای دلجویی از ایران و اطمینان خاطر به تهران برای پایبندی‌شان به توافق هسته‌ای به‌خط شدند و یکی بعد از دیگری بابت خروج شریک‌شان از توافق ابراز ناخوشی کردند. همین باعث شد ایران هرگونه تصمیم‌گیری درباره ادامه همکاری‌ها در چارچوب برجام را به مذاکرات با اروپایی‌ها و یافتن راه‌حلی برای بهره‌مندی از مواهبی که گفته می‌شد عاید تهران می‌شود، موکول کند. مذاکراتی که روحانی ضرب‌الاجل دومانه هم برای آن تعیین کرد. مذاکره با اروپایی‌ها اما همانا و بلاتکلیف ماندن سازوکار مورد بحث هم همانا. دومانه مورد اشاره روحانی بدون حصول نتیجه‌ای خاص به پایان رسید و چند دوماه بعد از آن هم سرنوشت متفاوتی نداشت.

در این فرآیند تحریم‌های مرحله اول آمریکا هم سازوکار مالی اروپا را به حرکت نینداخت و همه چیز به آینده‌ای نامعلوم موکول شد. با این حال موعد تحریم‌های ۱۳ آبان (موعد اجرای مرحله دوم تحریم‌های آمریکا) را شاید بتوان نخستین اعلام برای رونمایی از این مکانیسم تلقی کرد. چند روز بعد از نشست وزیران امور خارجه ایران و ۴۰۱ در نیویورک که در حاشیه نشست مجمع عمومی سازمان ملل برگزار شد، عراقچی از اجرایی شدن سازوکارهای تبادل بانکی و تجاری با ایران تا شروع دور دوم تحریم‌های آمریکا در ۱۳ آبان خبر داد. موگرینی هم در توضیحاتی تکمیلی اعلام کرد راهکار ویژه مالی فقط برای اروپا نیست، بلکه به گونه‌ای است که سایر کشورها و شرکت‌هایی که با ایران تعامل مالی دارند، بتوانند پول را به این حساب واریز کرده و هزینه‌های صادرات را نیز از این حساب برداشت کنند.

براساس بیانه مشترک نشست وزیران امور خارجه ایران و ۴۰۱، این سازوکار ویژه قرار بود شامل مباحث بانکی، نفت و انرژی، دعوت و تشویق شرکت‌ها و موسسات متوسط اروپایی و دیگر کشورها به تعامل با ایران، بانک سرمایه‌گذاری و قانون انسداد (قانون مقابله با تحریم‌های فراسرزمینی ایالات متحده) از سر بگیرد و...

باشد. این بار هم نشد که نشد.

۱۳ آبان آمد و تحریم‌های مرحله دوم آمریکا از سر گرفته شد و آب از آب تکان نخورد. تنها موگرینی به میان خبرنگاران آمد و ضمن ابراز خوش‌بینی درباره نتایج مذاکراتی که با اعضای کمیسیون برجام داشته‌اند، گفت سازوکار مورد بحث در ماه نوامبر آماده می‌شود.

نشست و برخاست‌ها و مذاکرات در این باره اما بازم جمع‌بندی روشنی به دنبال نداشت و رونمایی از مکانیسمی که قرار بود زمینه اجرایی شدن تعهدات اروپایی‌ها برای جبران خلأ حضور هم‌پیمان‌شان در برجام را فراهم آورد (SPV) به پایان سال جاری میلادی موکول شد. کریسمس هم از راه رسید و خبری از گام عملی برای SPV نشد. آن‌طور که گفته می‌شد اروپا در انتخاب میزبان این سازوکار مالی با چالش مواجه است و بعد از امتناع اتریش و لوکزامبورگ از پذیرش میزبانی این سازوکار، قرار شد آلمان، فرانسه و انگلیس کار اینستکس را برای مبادله غذا و دارو به سرانجام برسانند.

این رویه با ضرب‌آهنگی مشخص ادامه داشت تا اینکه ایران در سالگرد خروج آمریکا از برجام از راهبرد جدید خود در مواجهه با توافق هسته‌ای رونمایی کرد و نخستین گام تهران در مسیر کاهش تعهدات هسته‌ای برداشته شد؛ اتفاقی که محاسبات اروپایی‌ها را تا حد زیادی به هم ریخته و خیلی‌ها را به آن واداشته تا ماست‌های خود را کیسه کنند.

همین باعث شد کمتر از یک‌ماه بعد هلگا اشمید، سخنگوی مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا پس از نشست در وین اعلام کند مکانیسم پرداخت اینستکس با ایران به اجرا گذاشته شد و اولین معاملات آن هم در حال انجام است و چند روز بعد هم موگرینی از اعلام آمادگی تعداد دیگری از کشورهای اروپایی برای الحاق به اینستکس – که پیش از آن گفته شده بود به سه کشور اروپایی محدود است – سخن بگوید. حرف‌ها البته باز مثل قبل در همان حد حرف مانده و چیزی عوض نشده. گام دوم که جای خود، گام سوم هم در راه است اما آش همان آش است و کاسه همان کاسه و اروپا هنوز دست‌دست می‌کند تا جایی که باز موگرینی از زمانبر بودن همان یکی، دو معامله‌ای که یک‌ماهی است در حال اجراست، می‌گوید و وضعیت بهتر را به آینده‌ای نامعلوم موکول می‌کند.

گفت‌وگوی اختصاصی با پروفسور «رابرت جرویس»، نظریه پرداز سیاسی و استاد دانشگاه کلمبیای آمریکا

اروپا مقابل گام سوم ایران چیزی برای عرضه ندارد

«رابرت جرویس» استاد دانشگاه کلمبیای آمریکا و رئیس پیشین انجمن علوم سیاسی آمریکا می‌گوید: «من تردید دارم اروپا بخواهد مقابل گام سوم ایران چیزی بیشتر انجام دهد، چرا که قدرت نفوذ اقتصادی آمریکا روی اروپا خیلی زیاد است. ایران به طرفین اروپایی هشدار داده در صورت تعلل در عمل به وعده‌های خود حول برجام، در برداشتن گام سوم مبنی بر کاهش هرچه بیشتر محدودیت‌های هسته‌ای تردید نخواهد کرد. ایران در گام اول اعلام کرد به محدودیت ۳۰۰ کیلوگرم مواد غنی‌شده ۳/۶۷ درصد و همچنین ۱۳۰ تن آب سنگین در اراک پایبند نخواهد بود حال آنکه در گام دوم سطح غنی‌سازی را از ۳/۶۷ درصد بالاتر برد. اینکه دقیقا در گام سوم چه محدودیت‌هایی نادیده گرفته می‌شود و چه پیامدهایی در انتظار ایران است، هنوز مشخص نیست حال آنکه محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه ایران می‌گوید این گام آخر نیست و خروج از برجام هم تلقی نمی‌شود. با این حال با وجود تعهدات مندرج در برجام از سوی کشورهای اروپایی و همچنین ادعاهای مطرح‌شده در مخالفت با تحریم‌های یکجانبه آمریکا از سوی اعضای اروپایی برجام اما این کشورها هنوز اقدام موثری برای حفظ برجام انجام نداده‌اند و انجام گام سوم ایران در کاهش تعهدات ذیل برجام محتمل است.» روزنامه «فرهیختگان»

در گفت‌وگو با پروفسور «رابرت جرویس»، رئیس پیشین انجمن علوم سیاسی آمریکا و استاد امور بین‌الملل در دانشگاه کلمبیا این مسائل را بررسی کرده است. جرویس از بنیانگذاران مکتب رئالیسم تدافعی در روابط بین‌الملل است که آوازه جهانی دارد. وی استاد پیشین دانشگاه هاروارد و استاد دانشگاه‌های کالیفرنیا و لس‌آنجلس بوده است. او به‌عنوان رئیس پیشین انجمن علوم سیاسی آمریکا اصطلاح «ادراک و سوءادراک» را که اصطلاحات معروف در حوزه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل است، به‌نام خود ثبت کرده است.

ایران اعلام کرده در موعد مقرر گام سوم در راستای کاهش تعهدات برجامی را عملی می‌کند. آیا اروپا برای جلوگیری از این موضوع، اقدام موثر و متقاعدکننده‌ای انجام خواهد داد؟ من تردید دارم اروپا بخواهد چیزی بیشتر انجام دهد. قدرت نفوذ اقتصادی آمریکا روی اروپا خیلی زیاد است.

واکنش احتمالی روسیه و چین به این اقدام چه خواهد بود؟

روسیه و چین از ایران خواهند خواست به محدودیت‌های اصلی برجام پایبند بماند و از آن عدول نکند و احتمالا

تجارت محدود با ایران را ادامه خواهند داد؛ اما آنها قادر نخواهند بود شکافی را که به‌وسیله اروپا ایجاد شده، پر کنند.

به‌نظر شما اجرای چه مواردی در گام سوم می‌تواند حساسیت‌برانگیز باشد و امکان برده‌شدن پرونده ایران به شورای امنیت را میسر کند؟ ایران احتمالا اقدامات خود را تا جایی پیش می‌برد که اروپا را به تحرک وادارد. به‌عبارت دیگر، کاهش تعهدات برجامی ایران تا جایی خواهد بود که اروپا براساس آن احساس خطر کند و اقدام عملی انجام دهد. اما اقدامات ایران تا جایی پیش نخواهد رفت که باعث تحریک آمریکا به اقدامات نظامی شود. درواقع برای ایران خط‌بازی برای حرکت وجود دارد. ایران ممکن است به شورای امنیت درخصوص برجام شکایت کند اما در آنجا آمریکا حق وتو دارد و بر این اساس، این فقط یک نمایش خواهد بود.

آیا آمریکا می‌تواند تحریم‌های جدیدی برای اعمال فشار بیشتر به ایران از رهگذر اجرای گام سوم کاهش تعهدات برجامی اتخاذ کند؟ مطمئن نیستم آمریکا چه تحریم یکجانبه دیگری را می‌تواند علیه ایران به کار گیرد؛ اما اگر ایران محدودیت‌های اصلی برجام را زیر پا بگذارد در این صورت احتمالا اروپا نیز تحریم‌هایی را علیه ایران وضع می‌کند.